

ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสยามไทย พ.ศ. 2465-2475

Caricatures and political Cartoons in Siam 1922-1932

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร

นักวิชาการ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันพระปกเกล้า

Chatbongkoch Sriwattanasarn

King Prajadhipok's Institute

บทคัดย่อ

ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสยามไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อเนื่องกับรัชกาลที่ 7 ซึ่งนับเป็นยุคแรกๆที่มีการตีพิมพ์ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองรวมถึงบทความวิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์ไทย โดยจำกัดเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ปกครองกับปัญญาชน ผ่านภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในหนังสือพิมพ์บางกอกการเมืองและสยามวิวิธราชสัปดาห์ และในช่วง 10 ปีก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2465 ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองถูกตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อย่างหลากหลายและต่อเนื่อง ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองจึงได้

เป็นตัวแทนของการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนในลักษณะการยกประเด็นและจุดประกายการถกเถียงทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม โดยการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครอง เปิดโปงการทุจริตของขุนนาง ข้าราชการ และเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างชัดเจน อันเป็นที่มาของการตราพระราชบัญญัติควบคุมหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2465

คำสำคัญ ภาพล้อและการ์ตูนการเมือง ปัญญาชน

Abstract

The study caricatures and political cartoons, and also political commentaries, that began to be published in various newspaper in Siam during the lately period of King Vajiravudh 's Reign through the Reign of King Prajadhipok But only up to the 1932 coup, to arrive at an understanding of the political, economic, social and cultural issues then current and also the differences in ideas between the rulers and the intellectuals whom the artists and cartoonists represented. Emphasis was placed on Bangkok Karnmuang and Siam Review Rai Saphada. In the 10 years prior to the coup / revolution. Caricatures and political cartoons were continuously published and were diverse. They claimed to represent public opinion by raising political, economic and social issues so as to catalyze public discussion. They did so by satirically criticizing the rulers, exposing. Uncovering corruption and also demanding political change, explicitly purity and boldly. They thus partly prompted the Act press to be proclaimed in to Law the Press control Act 1922.

Keyword : Caricatures and political Cartoons egghead

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2460 ถึงต้นทศวรรษ 2470 มีนักเขียนนิรนามในหนังสือพิมพ์หลายฉบับทั้งรายวันและรายสัปดาห์ ได้แสดงความคิดเห็น เรื่อง “ความเป็นชาติทางการเมือง” (Political nation) อย่างโดดเด่น เช่น หนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง เกราะเหล็ก ไทยหนุ่ม ไทยใหม่ ปากกาไทย กัมมันโต วายาโม ผดุงราษฎร์ และสยามรีวิวยรายสัปดาห์ ฯลฯ โดยมุ่งที่จะชี้ให้เห็นว่า “ชาติ” หมายถึงราษฎรหรือประชาชน ที่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและพร้อมที่จะก้าวขึ้นมา มีบทบาทและอำนาจทางการเมืองในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ (Mathew, Phillip Copeland, 1993)

ในบทความนี้ได้ศึกษาผลงานภาพล้อและการ์ตูนการเมืองระหว่าง พ.ศ. 2465 – 2475 เนื่องจากเป็นพัฒนาการช่วงแรกๆ ของการนำภาพล้อและการ์ตูนการเมืองมาเป็นเครื่องมือในการสะท้อนปรากฏการณ์ด้านต่างๆ เช่น ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยวิธีการล้อเลียน เสียดสี ประชดประชันระดับต่างๆ โดยมีหลักฐานเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ไทยดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น

ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสังคมไทยเป็นนวัตกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าน่าจะมีการเขียนภาพล้อเลียนบุคคล ผู้ซึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ในภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณีแล้ว ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังความในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ว่า เรื่องภาพล้อเลียน “นายตราดิด” ในจิตรกรรมฝาผนังที่ระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 รวมทั้งภาพเขียนของเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ภายในจิตรกรรม

ฝาผนังพระที่นั่งทรงผนวช ซึ่งพบว่าการเขียนภาพล้อเลียนบุคคลสำคัญทางการเมืองมีวัตถุประสงค์เพื่อกระชับสัมพันธ์ภาพทางการเมืองของชนชั้นสูง หรือข้าราชการสำนัก และเกิดขึ้นในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ภาพฝีพระหัตถ์รัชกาลที่ 6 ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ทรงเขียนภาพล้อเลียนข้าราชการบริหารผู้ใกล้ชิด อาทิ เจ้าพระยารามราฆพ เจ้าพระยาอนิรุทธเทวา เจ้าพระยายมราช และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นต้น ส่วนการล้อเลียนเสียดสีประชดประชันและโจมตีทางการเมืองอย่างจริงจังตามแบบอย่างที่ได้รับวัฒนธรรมและความคิดทางการเมืองมาจากประเทศตะวันตก รวมทั้งอุดมการณ์แบบบอลเชวิค และอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น เกิดขึ้นอย่างจริงจังในหน้าหนังสือพิมพ์การเมืองตอนปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 7 (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475) ซึ่งก็สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทย คือ ความต้องการล้อเลียน เสียดสี และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ปกครอง และผู้มีอำนาจทางการเมือง การวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีอำนาจฝ่ายปกครองในช่วง 10 ปี ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สะท้อนให้เห็นอย่างโดดเด่น และต่อเนื่องในภาพล้อและการ์ตูนการเมืองตั้งแต่การเสียดสี ล้อเลียนประมุขของประเทศ เช่น ภาพการ์ตูนการเมือง ชื่อ “ธรรมะย่อมนำไปสู่สุขคติ” ของนายเสม สุมานันท์ ผู้ที่ใช้นามแฝงว่า “แก่นเพ็ชร” ผลงานของเขาปรากฏอย่างต่อเนื่อง ในหนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2466 และภาพการเสียดสีชนชั้นนำ ชื่อภาพ “หัวนอกจำ” ในหนังสือพิมพ์บางกอกการเมืองวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2466 ภาพการ์ตูนเสียดสีชุด “การขายเหี้ย” (The hia Trade) ของนายเสม สุมานันท์ ในหนังสือพิมพ์เกราะเหล็ก

วันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2468 และภาพ “แก่นเพ็ชรแก้งฝั้น เขียวขุนนางไปไหว
อนุสาวรีย์พระยาหล” จากหนังสือพิมพ์เกราะเหล็ก วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2467
และบางส่วนถูกนำมาตีพิมพ์ซ้ำในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่ชื่อว่า สยามรีวิว และ
จากปลายปากกาของนายแก่นเพ็ชร คงจะสร้างความนิยมแก่ผู้อ่านหนังสือพิมพ์
ไม่น้อยจึงมีภาพล้อตัวตนของนายแก่นเพ็ชร เป็นภาพชายสูงวัยรูปร่างผอม ท่าทาง
เจ้าระเบียบมีหนวด สวมโจงกระเบน มือซ้ายถือไม้เท้า ส่วนรักแร้ซ้ายหนีบ
หนังสือพิมพ์มือขวาจูงสุนัขพันธุ์บลูต็อก นายแก่นเพ็ชร มีปณิธานการทำงานคือ
การปราบอธรรมและความทุจริตทั้งปวง ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์
เกราะเหล็ก หนังสือพิมพ์สยามรีวิว และหนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง โดยจำแนก
ลักษณะการนำเสนอได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาด้านการเมือง
 - 1.1 การเรียกร้องผู้ปกครองที่ดี
 - 1.2 การวิจารณ์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
 - 1.3 การเรียกร้องความเป็นชาตินิยม
 - 1.4 การเสียดสีเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
 - 1.5 การวิจารณ์การทุจริตในกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม
 - 1.6 การเสียดสีเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการ
2. ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
 - 2.1 การเสียดสีกลุ่มทุนต่างชาติ
 - 2.2 การวิจารณ์มาตรการดุลยภาพ
 - 2.3 การเสียดสีกรมพระคลังข้างที่

3. ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางการศึกษา
 - 3.1 การเสียดสีเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ
4. ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม
 - 4.1 การเสียดสีการแบ่งฝักฝ่ายของหนังสือพิมพ์
 - 4.2 การเรียกร้องความเสมอภาคและคุณค่าของความเป็นคน
 - 4.3 การเพื่อรับวัฒนธรรมตะวันตก
 - 4.4 การล้อเลียนนิสัยชอบเล่นการพนันของคนไทย
 - 4.5 การสะท้อนความคิดที่มีต่อสิทธิสตรี

ตัวอย่างภาพล้อและการ์ตูนการเมืองสมัยรัชกาลที่ 7 จาก การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาทางการเมือง

1. การนำเสนอภาพล้อและการ์ตูนการเมืองเรียกร้องผู้ปกครองที่ดี
 ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นายเสม
 สุมานันท์ ได้เขียนภาพการ์ตูน ชื่อ ภาพ “อย่าให้เป็นเช่นนี้ละ สหายรัก”
 (ภาพที่ 1) วิพากษ์ภาพลักษณ์ของผู้นำที่โปรดปรานแต่ลูกน้องข้างประจบ
 สอพลอ โดยเขียนเป็นภาพ “ผู้นำรัฐบาล” ประทับบนบัลลังก์ขาสิงห์โอบอุ้ม
 บริวารจำนวน 5 คน ในอิริยาบถต่างๆ คนแรกขวามือกำลังแลบลิ้นยาวออก
 มา “เลีย” รองพระบาทหน้ามีหนามแหลมของ “นาย” มีตัวหนังสือเขียนไว้บน
 หลังว่า “เลีย เลีย” คนอื่นๆ ซึ่งถูกโอบอุ้มเอาไว้ ต่างก็มีตัวหนังสือเขียนไว้ว่า
 “ประจบ...?” “พวกท่าน?” “ลูกท่าน?” เป็นต้น ตรงกลางภาพนั้น ศิลปินเขียน
 ใต้พื้นรองเท้าเป็นรูปหนามแหลมหงายขึ้นถึบลงไป ที่ “ลูกน้องสูงวัย 5 คน?”

คนใกล้สุดมีตัวอักษรเขียนไว้ว่า “ไม่ตามใจนาย” ในภาพมีลูกน้องถูกถีบจนหงายท้องไปแล้ว 2 คน คนซ้ายสุดมีอักษรเขียนไว้ว่า “ชื่อตรง?” ชายซึ่งถูกถีบจนหน้าคะมำมีอักษรเขียนไว้บนตัวว่า “ไม่ประจบสอพลอ” เป็นต้น

ภาพที่ 1 “อย่าให้เป็นเช่นนี้นะ สหายรัก” ภาพล้อสถานการณ์ในปีแรกของการครองราชย์ในรัชกาลที่ 7 โดยมีความคาดหวังไม่ต้องการให้ผู้นำใหม่โปรดปรานแต่คนประจบสอพลอ

ที่มา : หนังสือพิมพ์เกราะเหล็ก วันที่ 18 เมษายน 2469

การเรียกร่องของ”แก่นเพชร” อันเป็นชื่อของภาพ ดูเหมือนจะสอดคล้อง กระแสความต้องการผู้ปกครองที่ดีและความหวาดระแวงของ “คนรุ่นเก่า” ต่อสมเด็จพระเจ้า ฟ้าบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตามข้อสังเกตของเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก (Sir Edward Cook) กล่าวว่า “ไม่มีคนไทยคนไหนอยากเห็นพระองค์ครองราชย์ เพราะคนรุ่นเก่าเกรงว่า พระองค์จะมีอำนาจมากเกินไป จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ข่มคนอื่น” ขณะที่คนรุ่นใหม่เกรงว่า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จะเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็งและประสบความสำเร็จ และยึดระบอบกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่อไปอีก แต่พระองค์ยังทรงยอมรับว่า เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ ทรงเป็นองค์รัชทายาทที่ถูกต้องและชอบธรรม ตามที่รัชกาลที่ 6 ทรงเลือกไว้

ความคาดหวังที่มีต่อผู้นำที่ดี เป็นธรรมชาติสากลที่เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ทั่วไป ภาพ “แก่นเพชรตั้งใจฝันหานาย ยุคที่16” ในหนังสือพิมพ์สยาม รีวิวปีที่ 1 ฉบับที่ 3 วันอาทิตย์ที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2469 ศิลปินได้วาดภาพให้ “แก่นเพชร” ในชุดใจกระเบนตามปกติของตน ปักธูปเสร็จแล้วก็นั่งคุกเข่า ไหว้พระด้วยท่าเทพบุตร พนมมือกลางอกไหว้ขอพรจากพระพุทธรูปปางสมาธิ พลางอธิษฐานว่า “โปรดเข้าฝันให้พบนายดีๆ ถေးเจ้าประคุณ” แต่ในบัดดลนั้นก็ มีพระสุรเสียงจากพระโอษฐ์ของพระพุทธรูปเตือนว่า “เจ้าจงระวัง! นายเดี๋ยวนี้นั้นมันลวงโก้งโดยมาก?” ภาพนี้สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของข้าราชการขุนนาง ในสายตาประชาชนได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ภาพแก่นเพชร ตั้งใจฝันหานาย ยุคที่ 16
ที่มา : หนังสือพิมพ์สยามรีวิว วันอาทิตย์ที่ 18 กรกฎาคม 2469
ตีพิมพ์เข้ามาจากหนังสือพิมพ์เกราะเหล็ก

ในระดับผู้ปกครองเองนั้น ก็ได้พยายามตอบสนองต่อเสียงเรียกร้องหาผู้ปกครองที่ดีและการปกครองที่เหมาะสมปราศจากการกดขี่ ช่มเหงและการเอาัดเอาเปรียบผู้ใต้ปกครองซึ่งตั้งขึ้นมาจากเบื้องล่าง คือ ประชาชนในฐานะรากฐานของประเทศ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ได้สะท้อนให้เห็นความหวาดระแวงของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการขยายตัวทางความคิดและการเมืองภายใต้แบบอย่างทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยรัสเซีย ซึ่งขณะนั้นพรรคบอลเชวิคที่มีความเชื่อในลัทธิการเมืองแบบสังคมนิยมกำลังมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในหลายประเทศ

ด้วยเหตุนี้ ในหนังสือพิมพ์สยามปริวรรตรายสัปดาห์ฉบับวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2470 ศิลปินจึงได้วาดภาพการ์ตูนการเมืองขึ้นมาชิ้นหนึ่งเป็นภาพล้อรัชกาลที่ 7 ทรงอาภรณ์ครุย ศิราภรณ์ทรงลอมพอกประทับนั่งบนพระเก้าอี้เหนือปราสาททรงกรวยยอดตัดเป็นสัญลักษณ์ของประเทศสยาม พระหัตถ์ขวายกขึ้นแสดงปางห้ามสมุทร พลาตริสห้ามสตาลิน ผู้นำพรรคในร่างของบรูซ ผู้มีรูปร่างสูงใหญ่เท่าปราสาท มีแผงหวดคดคำว่า “พวกแกอย่าเข้ามาอีก ฉันเกลียดนัก” (ภาพที่ 3) คำว่า “อย่าเข้ามาอีก” ภาพการ์ตูน หมายถึง การที่หนังสือพิมพ์เห็นวาระรัชกาลที่ 7 ทรงมุ่งจะตีกรอบของการเข้ามาของลัทธิสังคมนิยมให้จำกัดอยู่ในขอบเขตที่วางไว้ระดับหนึ่งเท่านั้น มิให้ล้ำเส้นออกมาถึงระดับของการนำมาเกี่ยวข้องกับปกครองประเทศ

ภาพที่ 3 ภาพล้อเลียนความรังเกียจลัทธิบอลเชวิคของรัฐบาล เป็นภาพล้อ
รัชกาลที่ 7 ทรงอารมณ์ครุฑ ศิราภรณ์ทรงลอมพอก ประทับนั่งบนพระเก้าอี้
เหนือปราสาททรงกรวยยอดตัดเป็นสัญลักษณ์ของประเทศสยาม
ที่มา : หนังสือพิมพ์สยามรีวิวยรายสัปดาห์ฉบับวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2470

เสียงเรียกร้องหาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของปัญญาชน
ส่วนหนึ่งซึ่งน่าจะได้นับไปถึงราชสำนัก แต่กลับไม่ได้รับการตอบสนองอย่าง
น่าพึงพอใจ ทำให้หนังสือพิมพ์สยามรีวิวยรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 4 กรกฎาคม
พ.ศ. 2470 กระแหนะกระแหนะรัฐบาลด้วยภาพพิมพ์ลายเส้นค่อนข้างวิจิตร
ชื่อ “ความฝันของข้าพเจ้า” โดยศิลปินได้วาดให้มีคู่รักชายหญิงสนทนากัน
ในสวนสาธารณะ ฝ่ายชายชื่อพลเมือง ฝ่ายหญิงชื่อสภาราษฎร ฝ่ายชายใน

ชุดโจงกระเบนสวมหมวกและเสื้อสากล ยืนค้ำเก้าอี้ โนม้ตัวหาฝ่ายหญิงซึ่งนั่งไขว่ปลายเท้า กุมมือไว้บนตักของตน ฝ่ายชายพูดด้วยเสียงอ่อนโยนว่า “ฉันได้ลองพูดกับคุณพ่อเธอแล้ว ไม่เห็นท่านว่าอะไร เปนแค่สั้นสี่ระยะ” ฝ่ายหญิงจึงรำพึงอย่างท้อใจว่า “ถ้าเช่นนั้น มิเปนต้นว่า หมดหวังในตัวดิฉันหรือคะ?” คำสนทนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนยังไม่ได้รับคำตอจากการเรียกร้องที่จะมีสภาผู้แทนราษฎร (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ภาพความฝันของข้าพเจ้า

ที่มา : หนังสือพิมพ์สยามปริิวารายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2470

ปัจจัยส่วนหนึ่งที่เอื้อให้นักเขียนภาพล้อและการ์ตูนการเมืองรวมถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ในช่วงดังกล่าว มีความ “ฮึกเหิม” คือ อาศัยสถานภาพของการเป็น “สับเยก” หรือ คนในสังกัดต่างชาติภายใต้หลักกฎหมายสิทธิภาพนอกอาณาเขต (Extra- territorial Law) นั้นเอง

นอกจากนี้ยังมีการสะท้อนภาพของราษฎรชายหญิง สามัญชนถูกเสียดสีด้วย เช่น ภาพชีวิตความเป็นอยู่อันยากแค้นของราษฎร นิสัยการชอบเล่นการพนัน การสะท้อนความคิดเห็นที่มีต่อสตรีไทย เป็นต้น

ส่วนเสรีภาพทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับการสร้างภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในแง่ที่ว่า ในสังคมเผด็จการ จะไม่มีภาพล้อและการ์ตูนการเมืองเลย หรือมีน้อยมาก และเมื่อระบอบเปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็จะมีภาพล้อและการ์ตูนการเมืองมาก ด้วยเหตุที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นนั้น เป็นมนทัศน์อุดมคติเชิงนามธรรม (abstract idealism) คือมองโลกแบบขาวกับดำจนเกินไป ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ อยู่ ณั้ัน รัฐบาลของพระองค์ค่อนข้างมีความยืดหยุ่นในการดำเนินคดีกับนักหนังสือพิมพ์ โดยใช้วิธีการตักเตือนมากกว่าที่จะใช้อำนาจรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สั่งปิดหนังสือพิมพ์อย่างเด็ดขาด หรือจะมีการลงโทษนักหนังสือพิมพ์ ก็เป็นการสั่งปิดโรงพิมพ์แบบชั่วคราวเท่านั้น แต่พบว่าในรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลับมีการตราพระราชบัญญัติสื่อสิ่งพิมพ์ขึ้นใหม่ และได้ใช้การควบคุมการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้มีภาพล้อและการ์ตูนการเมืองน้อยลง

ภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นว่า ระยะเวลาดังกล่าวในสังคมไทยมีกลุ่มบุคคลที่เกิดความไม่พอใจในระบอบการปกครองแบบเก่า และต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ส่วนภาพบุคคลที่ถูกล้อเลียนส่วนมาก

เป็นบรรดาผู้มีอำนาจและมีผลประโยชน์นั้น จากการค้นคว้าเอกสารหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์สมมติฐานส่วนแรกที่ว่า “ในสังคมไทยมีกลุ่มบุคคลเกิดความไม่พอใจในระบอบการปกครองแบบเก่าและต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง” นั้น ผู้เขียนพบว่า มีนักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสแนวคิดทางการเมืองแบบชาตินิยมต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การแต่งกายแบบตะวันตก การเดินรำ และการต่อต้านสินค้าจากต่างประเทศ อีกทั้งมีการรับรู้ถึงความเสื่อมถอยของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้ยังพบว่า มีกลุ่มนักโทษในกฎ ร.ศ. 130 บางคนได้กลายเป็นเจ้าของ และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์การเมืองที่ต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างต่อเนื่องมา โดยเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ ใช้ภาพล้อและการตุนการเมืองล้อเลียน และล้าตักการเมืองประกอบ

ส่วนภาพบุคคลที่ถูกล้อเลียนส่วนมากเป็นกลุ่มบรรดาผู้มีอำนาจและทรงอิทธิพล ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่า ไม่เพียงแต่ภาพล้อและการตุนการเมืองในหนังสือพิมพ์จะล้อเลียน เสียดสี และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ปกครอง และผู้มีอำนาจทางการเมืองเท่านั้น แม้แต่ราษฎรชาย หญิงสามัญชน ก็พลอยถูกวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเช่นกัน เพียงแต่สัดส่วนของการล้อเลียนน้อยกว่ากลุ่มผู้มีอำนาจและผลประโยชน์ เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและวัฒนธรรมได้รุนแรงกว่าสามัญชนนั่นเอง

จากหลักฐานภาพล้อและการตุนการเมืองในหนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง และหนังสือพิมพ์สยามรีวิวยรายสัปดาห์ ปรากฏชัดว่า ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กลับมีเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมืองผ่านหนังสือพิมพ์ที่เกิดขึ้นมาราวกับ “ดอกเห็ด” มากกว่าช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎร

ผู้เขียนเห็นด้วยกับนักวิชาการที่ชื่อว่า แมททิว คอปแลนด์ ชาวออสเตรเลีย ที่ได้ศึกษาเรื่อง ชาตินิยมในประเทศไทยเคยเสนอว่า ความนิยมชมชอบและศรัทธาของผู้อ่านหนังสือพิมพ์จากการเสนอข่าวและวิพากษ์วิจารณ์ในรูปของความคิดขัดแย้งเชิงค่อนแคะพฤติกรรมที่ไม่ชอบมาพากลของรัฐบาลโดยเขาได้ยกตัวอย่าง เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 6 ข่าวเสียดสีรัฐบาล และซุบซิบนินทาราชสำนัก และกิจกรรมส่วนพระองค์บางเรื่อง เช่น ทรงโปรดการละครและเสือป่า หรือการเปลี่ยนแปลงถอดถอนพระคู่หมั้น หรือคู่อภิเษกสมรสหลายครั้ง ความร่ำรวยของหมู่ข้าราชการ ในประเด็นดังกล่าวผู้เขียนขอแย้งว่า หากพิจารณาจำนวนการตีพิมพ์ของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับก็จะพบว่า สัดส่วนของ “นักอ่าน” หรือ “ผู้รู้หนังสือ” น่าจะเป็น ขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้า และปัญญาชนกลุ่มเล็กๆ ในช่วงนั้นเท่านั้น ดังนั้น ข่าวลือ ค่อนขอด นินทาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่ประชาชนบางกลุ่ม แต่หนังสือพิมพ์ก็พยายามทำหน้าที่สืบเสาะข่าวเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของพวกเขาอย่างเต็มที่เท่าที่โอกาสจะอำนวย แต่เนื่องด้วยสภาวะทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมเป็นอุปสรรค การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันการเมืองการปกครองขณะนั้น จึงแสดงด้วยภาพล้อเลียนและการตลกการเมือง

ในการเชื่อมโยงและวิเคราะห์ภาพล้อเลียนและการตลกการเมืองของนักวิชาการต่างประเทศ ในกรณีของแมททิว คอปแลนด์ อาจนำเสนอให้เกิดความรู้สึกรู้ว่า การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 เกิดจากพลังของขบวนการประชาชนขนาดใหญ่ โดยคำว่า “The People’s party” แทนคำว่า “คณะราษฎร” โดยอ้างหลักฐานจากการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ความเป็นไปด้านต่างๆ ข้างต้น รวมถึงความขัดแย้งทางความคิดระหว่างรัฐบาล (เจ้านาย ขุนนาง) กับปัญญาชน (ข้าราชการหัวก้าวหน้า และนักคิดนักเขียน) ผู้เขียนเห็นว่า

การที่ผู้รู้หนังสือ หรือผู้ติดตามความเคลื่อนไหวข่าวสารการบ้านการเมืองมีจำนวนจำกัด จำเป็นต้องวิเคราะห์ให้ลึกถึงการแพร่หลายของผลกระทบที่เกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์โดยคำนึงถึงจำนวนการตีพิมพ์ การจัดจำหน่ายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับอย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น บันไดซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นอกเหนือจากการใช้มายาภาพของการ์ตูนการเมืองมาเป็นเครื่องบั่นทอนความชอบธรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว ในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ยังมีการใช้ “กลลวง” กับกำลังทหารของฝ่ายตนว่าเป็นการเคลื่อนกำลังไป “ฝึก” ภารกิจทางยุทธวิธี เพื่อรักษาความลับมิให้แพร่พรายออกไปอย่างได้ผลอีกด้วย

โดยสรุป การ์ตูนการเมืองจึงถือเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่สำคัญไม่น้อยกว่าศิลปะแขนงต่างๆ ที่เคยถูกนำไปใช้ทางการเมืองอย่างหลากหลาย ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย อาทิ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ลำตัดการเมือง ตะลุงการเมือง โขนการเมืองและเงี้ยวการเมือง เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

เอกสารรัชกาลที่ 7. (2469). หนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. หมายเลขไมโครฟิล์ม
ม.ร.7 รล./ 27.

เอก วิสกุล. สยามรีวิวยรายสัปดาห์. (2470). เอกสารหมายเลข สบ. 922/15
พ.ศ. 2469-2470.

คณะกรรมการประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย. (2549). สยามพิมพ์การ :
ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

พรทิพย์ ดีสมโชค.(2553).แนวความคิดและวิธีการสื่อสารทางการเมืองใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2468-
2477. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

อัจฉราพร กมุทพิสมัย.(2532). ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475
: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์. กรุงเทพฯ : สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Batson, Benjamin A.. (1984).The End of the Absolute Monarchy in
Siam. Singapore : Oxford University Press.

Mathew, Phillip Copeland. (1993). Contest Nationalism and the
1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam. The-
sis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of
Australian national University.